

RECENZE – РЕЦЕНЗИИ – REVIEWS – BESPRECHUNGEN

Klaas-Hinrich Ehlers: Strukturalismus in der deutschen Sprachwissenschaft. Die Rezeption der Prager Schule zwischen 1926 und 1945. Berlin – New York: Walter de Gruyter 2005. (Studia Linguistica Germanica. 77.) XIV + 594 s. ISBN 3–11–018264–5

Ač se to – zejména v českém kontextu – na první pohled nemusí tak zdát, klasická pražská škola má řadu dosud málo pojednaných nebo vůbec nepojednaných aspektů. Jedním z nich je recepcí pražské školy v německém či německojazyčném prostředí, která podle obecného mínění byla téměř nulová. Běžné představy v tomto ohledu teď mění úctyhodně rozsáhlá a obsáhlá, i velmi cenného dosud nepublikovaného archivního materiálu plná monografie Klaase-Hinricha Ehlerse (přijata jako habilitace v oboru germanistické lingvistiky na Univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou). Práce, výsledek více než desetiletého bádání, má následující obsah. V první, úvodní kapitole (s. 1–61) se vymezuje téma celé knihy. Ukazuje se zde mezi jiným, že hlavní potíž běžného názoru o absenci či zpoždění recepcí raného strukturalismus v německé jazykovědě představuje nejasnost tohoto tvrzení: není zjevné, co se myslí recepcí, co se myslí německou jazykovědou, ani co se myslí strukturalismem. Autor načrtává vlastní řešení této otázky, relativizuje přitom mnohé z obvyklých představ o izolaci německé vědy či dominanci mladogramatické metody. Tento náčrt pak rozvádí v následujících kapitolách. Nejprve v druhé kapitole (s. 63–110) zkoumá, jak byla recepcí pražské školy obecně a v německojazyčné oblasti konkrétně ovlivněna vnějšími podmínkami. Autor se zde dotýká politických souvislostí a jazykových aspektů recepcí pražské školy i jejich organizačně-institucionálních předpokladů, vyplývajících zejména z vysoké organizovanosti Pražského lingvistického kroužku (zajímavý je, na širší politické souvislosti ukazující, oddíl o státní a privátní podpoře Kroužku). V třetí kapitole (s. 111–276) se rekonstruuje recepcí pražské školy v německojazyčné jazykovědě. Materiálově velmi bohatě a dokumentačně nadmíru zajímavě se ukazují privátní i veřejné cesty, jimiž sem pražské publikace pronikaly, jakož i sítě vztahů mezi „pražskými“ a německými jazykovědci. Dovídáme se zde například, jaké výsledky měl komisi prodeje publikací Kroužku nakladatelstvím Harrassowitz, nebo komu byly zasílány volné exempláře. Nad podkapitolou dokumentující kontakty Kroužku s jednotlivými německými jazykovědci čtenáře snad jen jímá smutek, že stejně skvěle zatím nikdo nedokumentoval také vztahy k ostatním jazykovědcům, zejména pak k těm, kteří zaujímali významnější místo v budování strukturalní jazykovědy. Čtvrtá kapitola (s. 277–399) přináší čtyři pozoruhodné a poučné případové studie o různém působení pražského strukturalismu na vědeckou práci čtyř německých jazykovědců: Henrika Beckera, Leo Weisgerbera, Josta Trierera a Eugena Lercha. V páté kapitole (s. 401–489) se popisuje modifikace obecného rámce a formy recepcí pražské školy ve speciálních podmínkách pražské německé akademické obce. Pojednává se o vědecko-politických podmínkách styků německého a českého akademického světa v Praze, o jazykových aspektech věci, o osobních vztazích pražských německých vědců ke Kroužku a jejich podílu na jeho činnosti, o pražské německé slavistice. Šestá kapitola (s. 491–525) pak přináší obsáhlé shrnutí a autor zde rovněž načrtává hlavní shody a rozdíly mezi (pražským) strukturalismem a soudobou německou jazykovědou.

Myslím, že na malém prostoru, jaký poskytuje časopisecká zpráva, lze stěžejněji analyzovat obsah Ehlersovy objemné knihy, předvést, co vše autor říká nového a zajímavého, ukázat, co to znamená pro další bádání o pražské škole i o německé jazykovědě, a v neposlední řadě, co to znamená pro přítomnou práci badatelů hlásících se k pražskému strukturalismu. Bylo by k tomu

zapotřebí samostatných studií jak k obecným otázkám, které se v knize řeší, tak k otázkám jednotlivým. Do prvního okruhu by spadala především diskrepance mezi intenzivní recepcí a relativně malým konkrétním vlivem strukturalismu v práci německých jazykovědců třicátých a čtyřicátých let. Autor přesvědčivě ukazuje, že příčinou nebyla dominance mladogramatismu ani mezinárodní izolace. Naopak mezi dobovou německou jazykovědou a strukturalisty lze najít společný jmenovatel antipozitivistického úsilí o celostní pojetí jazyka, avšak zásadní rozdíl spočíval v tom, že toto pojetí mělo – zjednodušeně řečeno – na jedné straně spíše syntetizující a na mentální funkci jazyka orientovanou formu, na druhé straně pak spíše formu analytickou a orientovanou na komunikativní funkci jazyka. Zajímavé obecné téma představuje rovněž otázka po důvodech běžného názoru o Německu jako „zemi bez strukturalismu“. Autor poukazuje na souvislosti se snahami o zaujetí kritického odstupu od starší generace a o záměrnou sebezprezentaci některých jazykovědců, které mají své kořeny už před válkou. Podobné tvrzení o mezinárodní izolaci německé jazykovědy v době nacionálního socialismu se zdá zapadat do obecnějšího rámce kritické reflexe starší generace v šedesátých letech. Z dílčích témat je například zajímavý vztah Leo Weisgerbera k pražské škole, jak se popisuje ve čtvrté kapitole, v oddíle s podtitulem „Leo Weisgerbera nepravděpodobný vztah k pražské škole jazykovědné“. Weisgerberův vztah ke strukturalismu je skutečně „nepravděpodobný“ či pozoruhodný: Hjelmslevologa v této souvislosti napadne jiná pozoruhodnost, a to ta okolnost, že Weisgerber je vedle Ferdinanda de Saussura jediným jazykovědcem, kterého Hjelmslev pozitivně zmiňuje ve svých Základech jazykové teorie. Jiným napínavým a u Ehlerse napínavě popisovaným tématem, které už přesahuje historii vědy a vydalo by na celou monografii, je vztah mezi pražskou německou a českou univerzitou, dvěma planetami v jednom městě. Bohužel velmi aktuální je i téma jazykových bariér recepce pražské školy: existovaly – jak to názorně a poučně popisuje autor v druhé kapitole – před válkou a existují i dnes; rozdíl snad je jen v tom, že tehdy se to představitelé pražské školy snažili změnit, zatímco dnes jakoby taková snaha nebyla. Mezi nepřeborným množstvím zajímavých jednotlivých informací, které jsou v knize obsaženy, se najde třeba i to, že Kroužek dostal deset tisíc korun od firmy Baťa (snad to nebylo z jejich daňových nedoplatků).

Zkrátka řečeno knihu Klaase-Hinricha Ehlerse je třeba vřele a naléhavě doporučit ke čtení, a to samozřejmě v první řadě zájemcům o pražskou školu a strukturalismus (snad dnes ve světě ještě nějací jsou), ale číst by ji měli také germanisté a zájemci o dějiny německé jazykovědy jakož i historici zabývající se česko-německými vztahy. Jejímu autorovi děkujeme a gratulujeme.

Bohumil Vykypěl

Bohumil Vykypěl: Essais zur Prager Typologie (mit einer Bibliographia typologica Pragensis). München: LINCOM Europa 2006. LINCOM Studies in Language Typology. 14. 120 str. ISBN: 3-89586-865-5.

Mnichovské nakladatelství Lincom vydalo loni útlou knihu *Essais zur Prager Typologie* (s podtitulem *mit einer Bibliographia typologica Pragensis*). Její autor, brněnský jazykozpytec Bohumil Vykypěl, v ní shromáždil řadu svých příspěvků zabývajících se pražskou typologií, převážně již dříve publikovaných (v němčině, angličtině či češtině) v různých periodících. Textům se nyní dostalo jazykové jednoty a částečným přepracováním do podoby esejí vznikl kompaktní, logicky uspořádaný celek.

Pražskou typologií se v knize rozumí typologie pražské funkčně strukturální školy, tedy ta typologická teorie, jejíž základy položil v množství svých prací Vladimír Skalička a již dále rozvíjeli především Petr Sgall a Jaroslav Popela. Specifickým autorovým příspěvkem na poli pražské typologie je – kromě řešení či pokusů o řešení řady dílčích vnitřních problémů a otázek této teorie – její